

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 060
Мазмұндағы беті	289
Жарияланған беттері	289-295
Автор(лар)	Есенгелді Шынайы Мұрагерқызы
Мақала атауы	АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ РӨЛІ
Мазмұндағы жазылуы	Есенгелді Ш.М., Наурызова В.К. АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ РӨЛІ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

**«АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ
ЦИФРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ РӨЛІ»**

Есенгелді Шынайы Мұрагерқызы

eshynaiy@gmail.com

«Құқықтану» білім бағдарламасының 3курс студенті

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ. Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: сеньор-лектор, з.ғ.магистрі - Наурызова В.К.

Цифрлық құқық қазіргі құқықтық жүйеде барған сайын маңызды бола түсуде, өйткені цифрлық технологиялар кеңейіп, қоғамдық өмірдің барлық аспектілеріне әсер етуде. Тиісті құқықтық қорғаудың болмауы цифрлық кеңістіктегі жеке адамдарға, бизнеске және мемлекетке қауіп төндіруі мүмкін, соның ішінде деректердің бұзылуы, кибершабуылдар, авторлық құқықты бұзу және т.б. Цифрлық құқық - бұл цифрлық ортадағы қатынастарды реттеуге бағытталған салыстырмалы түрде жаңа және үнемі дамып келе жатқан құқықтық бағыт. Бұған деректерді қорғау мен киберқауіпсіздіктен бастап интернеттегі құқықтар мен міндеттерге, электрондық коммерцияны реттеуге және зияткерлік меншікті қорғауға дейінгі көптеген мәселелер кіреді.

Цифрлық құқық ақпаратты цифрлық түрде пайдалануға және қорғауға байланысты құқық саласын білдіреді. Ол деректердің құпиялылығы, киберқауіпсіздік, электрондық коммерция, цифрлық ортадағы авторлық құқық және технология мен интернетке қатысты басқа аспектілерді қамтиды.

Цифрлық құқық - цифрлық ортада азаматтардың, кәсіпорындар мен мемлекеттің құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған құқықтық нормалар болып табылады. Цифрлық құқықтың негізгі аспектілері киберқауіпсіздікке, деректерді қорғауға, электрондық коммерцияға, цифрлық авторлық құқыққа және зияткерлік меншікке, сондай-ақ онлайн ортадағы тұтынушылардың құқықтарына қатысты заңдар мен нормаларды қамтиды[1]. Цифрлық құқық дәстүрлі құқықтық принциптерді жаңа технологиялық шындыққа бейімдеуде,

цифрлық ортада қауіпсіздікті, құпиялылықты және құқықтарды қорғауды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Кең мағынада айтатынын болсақ, цифрлық құқық - құқықтық жүйенің кез келген элементіне әсер ететін жаңа нормативтік құқықтық механизм ретінде түсіндіріледі.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудағы цифрлық құқықтың рөлі қазіргі ақпараттық қоғамда барған сайын маңызды бола түсуде. Оның маңызды рөлінің негізгі аспектілері: құпиялылық және жеке деректер құқықтарын қорғау: цифрлық құқық онлайн ортада жеке ақпаратты жинауды, сақтауды және пайдалануды реттейді. Деректерді қорғау туралы заңдар (мысалы, Еуропалық Одақтағы GDPR) азаматтарға өздерінің жеке деректерін бақылауға мүмкіндік береді және олардың ақпаратын өңдеудің қатаң ережелерін сақтауды талап етеді.

Цифрлық құқық барлық азаматтар үшін ақпарат пен технологияға тең қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Бұл цифрлық және ақпараттық теңсіздіктермен күресуді, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін цифрлық ресурстардың қолжетімділігін қамтамасыз етуді қамтиды. Интернеттегі сөз және сөз бостандығы: цифрлық құқық онлайн-ортада сөз және сөз бостандығы құқығын қорғайды. Ол анонимділік құқығын қорғауды және цензурадан қорғауды, сонымен қатар интернет цензурасымен және цифрлық ортадағы сөз бостандығының шектеулерімен күресуді қамтиды.

Киберқылмыс пен киберқауіптерге қарсы күрес: цифрлық құқық киберқылмыспен, кибертерроризммен, кибер тыңшылықпен және басқа да киберқауіптермен күресуге бағытталған заңдар мен саясаттарды қамтиды. Бұған хакерлік шабуылдардан, жеке басын ұрлаудан, қаржылық алаяқтықтан және цифрлық қылмыстың басқа түрлерінен қорғау шаралары кіреді [2].

Цифрлық әлемдегі тұтынушылардың құқықтары: цифрлық құқық онлайн-ортадағы тұтынушылардың құқықтарын, соның ішінде қауіпсіздік пен алаяқтықтан қорғау құқығын, өнімдер мен қызметтер туралы қол жетімді және адал ақпарат алу құқығын, сондай-ақ онлайн-сатып алулар кезінде құпиялылық пен қауіпсіздікті қорғау құқығын қорғайды.

Цифрлық ақпарат иесі-белгілі бір цифрлық деректерге иелік ететін немесе бақылайтын тұлға. Бұл жеке тұлға, компания, Үкімет немесе басқа ұйым болуы мүмкін. Цифрлық ақпарат иесінің бұл ақпаратқа қол жеткізуге құқығы бар және оны цифрлық деректерді және оларды пайдалануды реттейтін заңдар мен ережелерге сәйкес пайдалана алады. Цифрлық ақпарат иесі сонымен қатар бұл деректерді рұқсатсыз кіруден, ағып кетуден немесе зақымданудан қорғауға және қорғауға жауапты.

Цифрлық құқық онлайн-ортада қауіпсіздікті, құпиялылықты және еркіндікті қамтамасыз ете отырып, цифрлық дәуірде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Оның дамуы мен тиімді қолданылуы цифрлық әлемде әділеттілік пен тең құқықты қамтамасыз етудің негізгі міндеттері болып табылады.

Цифрлық деректер – бұл ақпарат. Сондықтан анықтама цифрлық құқықтық қатынастарға қатысушылар туралы ережелерден басталуы керек. Цифрлық қатынастарға қатысушылар туралы ақпарат еліміздің жоғары заңдық күші бар Конституциясында баяндалған.

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес заң алдында халықтың барлығы бірдей цифрлық құқықтық қатынастардың әрбір қатысушысы ретінде Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ақпаратты кез келген заңды тәсілмен іздеу, алу, беру, өндіру және тарату бостандығына құқықты қоса алғанда, белгілі бір құқықтарға ие. Азаматтар мен ұйымдар ақпарат бостандығы және тұтынушылардың құқықтары туралы заңдар аясында ақпаратқа қол жеткізуге және интернеттегі цифрлық ресурстарды пайдалануға құқылы. Цифрлық ақпаратты іздеу және алу құқығы цифрлық дәуірдегі сөз бостандығы мен білімге қол жеткізудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл құқық азаматтарға әртүрлі ақпаратқа қол жеткізуді және білім мен деректер көздерін өз бетінше іздеуге мүмкіндік береді. Ақпаратқа қол жеткізу еркіндігі: цифрлық ақпаратты іздеу және алу құқығы. Азаматтарға интернеттегі әртүрлі ақпарат көздеріне еркін қол жеткізуге кепілдік береді. Бұл оларға әртүрлі тақырыптарды зерттеуге, жаңалықтар алуға, үйренуге және дамуға мүмкіндік береді [3].

Сөз бостандығы: цифрлық ақпаратқа қол жеткізу азаматтарға онлайн ортада идеялармен, пікірлермен және сенімдермен алмасуға мүмкіндік беру арқылы сөз бостандығына ықпал етеді. Бұл еркін ақпарат алмасуға ықпал етеді және қоғамдық диалог пен демократияның дамуына ықпал етеді.

Ақпарат іздеу және алу құқығы азаматтардың білімі мен өзін-өзі дамытуында маңызды рөл атқарады. Бұл адамдарға жаңа нәрселерді үйренуге, қызығушылық тудыратын тақырыптарды зерттеуге және кәсіби және жеке дамуға мүмкіндік береді.

Ақпарат іздеу және алу құқығы азаматтарға әртүрлі халықтар мен қауымдастықтардың әртүрлі мәдениеттерін, дәстүрлері мен тарихын зерттеуге және түсінуге мүмкіндік беру арқылы мәдени әртүрлілікке ықпал етеді. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау: өнімдер мен қызметтер туралы ақпаратқа қол жеткізу тұтынушыларға тауарлар мен қызметтерді сатып алу және пайдалану туралы ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектеседі, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етеді.

Цифрлық ақпаратты іздеу және алу құқығы цифрлық дәуірдегі қоғамның ашықтығына және дамуына ықпал ететін цифрлық құқықтар мен бостандықтардың негізгі қағидасы болып табылады. Авторлар мен контент жасаушылар: олар өздерінің цифрлық туындыларын авторлық құқыққа сәйкес жасауға және таратуға құқылы, сонымен бірге оларды рұқсатсыз пайдалану мен таратудан қорғайды. Пайдаланушылардың деректерінің қауіпсіздігі мен құпиялылығы туралы заңнамалық нормаларды сақтай отырып, ақпарат пен сервистерге қол жеткізу еркіндігін қамтамасыз ете отырып, интернетке және цифрлық платформаларға қол жеткізуді қамтамасыз етеді [4].

Мемлекеттік органдар: цифрлық технологиялар саласындағы заңдар мен нормативтік актілердің сақталуын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды, оның ішінде ақпаратқа қол жеткізу және оны еркін тарату құқығын қамтамасыз етуге жауапты болып табылады.

Халықаралық ұйымдар: барлық қатысушылардың мүдделерін ескере отырып және ақпарат пен қол жетімділік еркіндігі қағидаттарының сақталуын қамтамасыз ете отырып, цифрлық технологиялар саласындағы халықаралық стандарттар мен ұсыныстарды әзірлейді.

Белсенділер мен қоғамдық ұйымдар: азаматтардың цифрлық құқықтары мен бостандықтарын қорғаумен айналысады, құқықтардың бұзылуына назар аударады және сөз бостандығы, деректердің құпиялылығы және цифрлық құқықтардың басқа аспектілері үшін қоғамдық кампаниялар жүргізеді.

Осы құқықтарды құрметтеу және заңдар мен нормативтік актілерді сақтау Қазақстан Республикасында ашық және еркін қоғамның дамуына ықпал ете отырып, цифрлық ортада әділдікті, теңдік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге көмектеседі. Цифрлық ақпаратты тарату құқығын шектеу әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, соның ішінде құқық иелерінің мүдделерін қорғау, қоғамдық қауіпсіздік, жеке деректерді қорғау және заңсыз әрекеттермен күресу. Деректерді қорғау туралы заңдар жеке ақпаратты цифрлық түрде жинауды, сақтауды және беруді реттейді. Азаматтардың деректерінің құпиялылығын қорғау, сондай-ақ теріс пайдалану мен жеке деректердің бұзылуын болдырмау үшін шектеулер қойылуы мүмкін. Қоғамдық және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында үкіметтер елдің қоғамдық тұрақтылығына, ұлттық мүдделеріне немесе қауіпсіздігіне қауіп төндіретін цифрлық ақпараттың таралуын шектеу бойынша шаралар қабылдауы мүмкін.

Азаматтарды, әсіресе балаларды порнография, зорлық-зомбылық, экстремизм және басқа да жағымсыз әсерлер сияқты зиянды немесе қалаусыз мазмұнға қол жеткізуден қорғау үшін шектеулер енгізілуі мүмкін.

Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық конвенцияға үнемі толықтырулар енгізілсе де, бізді қоршаған әлем одан да тез өзгеруде. Бүгінгі өмірдің көп бөлігі – әсіресе пандемия жағдайында-желіде және бұл цифрлық құқықта да реттеуді қажет етеді. Мұндай жағдайларда цифрландыру мен жасанды интеллект оларға қауіп төндірудің орнына адам құқықтарын қорғауға ықпал ету үшін күресу өте маңызды. Еуропалық Конвенция

басқа халықаралық құралдар сияқты цифрлық ортада қолданыстағы құқықтар мен бостандықтардың сақталуын қамтамасыз ету үшін жоғары әлеуетке ие, олар:

Жеке өмірге қол сұғылмаушылық және хат алмасу құпиясы: Еуропалық конвенцияның 8-бабы «жеке өмірді құрметтеу құқығын» жариялайды, ол тікелей цифрлық ортада дербес деректерді қорғауды және хат-хабарлар мен коммуникациялардың құпиялылығын сақтауды қамтиды. Еуропалық сот өз тәжірибесінде жеке сипаттағы деректерді қорғау адамның жеке және отбасылық өмірге қол сұғылмаушылық құқығын жүзеге асыру мүмкіндігі үшін өте маңызды екенін атап өткен жөн. Осы құқықтардың сақталуының кепілдіктерінің бірі мемлекеттік органдар мен жеке компаниялардың дербес деректерді өңдеу кезінде белгілі бір ережелер мен рәсімдерді сақтау міндеттемесі болып табылады. Сонымен, Дербес деректер тек заңда белгіленген жағдайларда немесе адамдар өздері келіскен жағдайларда ғана өңделуі керек. Жалпы алғанда, азаматтар дербес деректерді бақылауды жүзеге асыра алуы керек (олардың дұрыстығын тексеру, түзетуді сұрау, жою немесе олардың қажетті мерзімнен артық сақталмауы туралы сұрау салу).

Ар-намыс пен қадір-қасиетті қорғау - цифрлық әлемде ар-намыс пен абыройды қорғау интернет пен әлеуметтік желілер арқылы ақпаратты лезде тарату мүмкіндігін ескере отырып, ерекше маңызды болады. Цифрлық әлемде ар намыс пен абыройды қорғаудың бірнеше аспектілері:

Жеке ақпаратты бақылау: адамдар интернетте олар туралы қандай жеке ақпарат бар екенін бақылай алуы керек және қажет болған жағдайда оны жоюға немесе түзетуге құқылы болуы керек.

Жала жабу мен қорлаудан қорғау: жала жабу және қорлау туралы заңдар интернетте жалған ақпарат пен қорлайтын пікірлердің таралуын болдырмау үшін цифрлық ортада да қолданылуы керек.

Ақпаратқа қол жеткізу құқығы - цифрлық ортада ақпаратқа қол жеткізу құқығы цифрлық адам құқықтарының негізгі аспектілерінің бірі болып саналады, өйткені ол жаһандық ауқымда біліммен, ақпаратпен және идеялармен еркін алмасуға мүмкіндік береді.

Ақпарат бостандығы - цифрлық ортадағы ақпарат еркіндігі азаматтардың цензурасыз немесе шектеусіз онлайн кеңістікте ақпаратқа қол жеткізуге және сөз бостандығына құқығы бар екенін білдіреді. Блогтар, әлеуметтік желілер, форумдар және басқа платформалар арқылы адамдар цифрлық ортада өз ойларын, пікірлері мен идеяларын еркін білдіруге құқылы болуы керек. Цифрлық ортадағы ақпарат барлық азаматтар үшін кемсітушіліксіз немесе ерекшеліксіз ашық және қолжетімді болуы тиіс. Азаматтар өмірдің әртүрлі аспектілері, соның ішінде жаңалықтар, саясат, білім, денсаулық сақтау, мәдениет және т.б. туралы ақпарат алуға құқылы [5].

Анонимділік: цифрлық ортада анонимділік құқығы жеке құпиялылық пен онлайн кеңістіктегі сөз бостандығын қорғаудың маңызды аспектісі болып табылады. Бұл пайдаланушыларға жеке ақпараттары мен онлайн әрекеттерін жасырын және құпия ұстауға мүмкіндік береді. Міне, осы құқықтың бірнеше негізгі аспектілері төмендегідей:

Анонимділік құқығы азаматтарға өз пікірлерін, идеялары мен сенімдерін ашық түрде ашу қауіпсіз білдіру еркіндігін қамтамасыз етеді. Бұл әсіресе, қоғамдық ұйымдарға немесе қоғамдық өмірдің басқа мүшелеріне сыни көзқарастар білдіретіндер үшін өте маңызды. Анонимділік құқығы азаматтарға өздерінің жеке деректерін қажетсіз жинаудан, пайдаланудан және үшінші тұлғалардың жария етуінен қорғауға көмектеседі. Бұл онлайн бақылаудан, жарнаманы жекелендіруден және желідегі пайдаланушылардың қызметін бақылаудың басқа түрлерінен қорғауды қамтиды. Алайда, анонимділік құқығы Ұлттық қауіпсіздік, қылмыспен күресу немесе заңдардың орындалуы үшін қажет болған жағдайда шектелуі мүмкін екенін атап өткен жөн. Анонимділік құқығы мен қауіпсіздік пен әділеттілік сияқты басқа да қоғамдық мүдделер арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Елімізді анонимдік құқық туралы нормативтік-құқықтық акт жоқ екенін ескере өткен жөн. Конституция да ғана әркімнің жазысқан хаттарының ,почта арқылы жіберілген хабарламаларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар делінген.

Қазақстан Республикасында цифрлық ақпаратты іздеу және алу құқығы ақпаратқа қол жеткізу еркіндігіне және цифрлық ортада азаматтардың құқықтарын қорғауға кепілдік беретін бірқатар заңдар мен нормативтік актілермен қамтамасыз етіледі. Оларға:

1. «Ақпараттандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы азаматтарға заңмен тыйым салынбаған кез келген көздерден ақпарат алу құқығын қамтамасыз етеді. Бұл заң ақпаратқа, соның ішінде цифрлық ресурстарға еркін қол жеткізу құқығын қорғайды [6].

2. «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» заң мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер және өзге де ұйымдар сақтайтын ақпаратқа қол жеткізу тәртібін реттейді. Бұған азаматтардың мемлекеттік ақпараттық жүйелерде сақталған цифрлық деректерге қол жеткізу құқығы кіреді [7].

3. «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» заң цифрлық нысанда берілетін және өңделетін деректерді қоса алғанда, азаматтардың дербес деректерін жинау, сақтау, пайдалану және ашу қағидаларын белгілейді. Бұл заң азаматтардың интернеттегі жеке өмірі мен құпиялылығын қорғайды [8].

Цифрлық құқықтық қатынастар субъектілерін сәйкестендіру және аутентификациялау цифрлық ортадағы ақпараттың қауіпсіздігін, құпиялылығын және тұтастығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

- Сәйкестендіру: бұл цифрлық ортада тұлғаны немесе субъектіні анықтау процесі. Сәйкестендіру пайдаланушы аты, электрондық почта, телефон нөмірі, төлқұжат деректері және т.б. сияқты әртүрлі сәйкестендіру деректері арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

- Аутентификация: бұл субъектінің сәйкестендіру деректерінің түпнұсқалығын тексеру процесі. Аутентификация әдетте құпия сөз, PIN коды, Биометрия немесе басқа құпия ақпарат сипаттамалары сияқты тіркелгі деректерін беру арқылы жүзеге асырылады. Аутентификацияның мақсаты-белгілі бір тұлға немесе ұйым ретінде ұсынылатын субъект шынымен ол кім екенін растау болуы.

- Көп факторлы аутентификация: бұл қауіпсіздікті жақсарту үшін бірнеше түрлі аутентификация әдістерін қолданатын аутентификация әдісі. Мысалы, пароль мен биометрияның, SMS немесе аутентификация қосымшалары арқылы алынған уақыт кодтарының немесе басқа факторлардың тіркесімін қамтуы мүмкін.

- Цифрлық сертификаттар: бұл желідегі сәйкестіктің түпнұсқалығын растайтын электрондық құжаттар. Олар серверлерді, веб-сайттарды және жеке пайдаланушыларды аутентификациялау үшін қолданылады. Цифрлық сертификаттарды куәландырушы орталықтар береді және иесі, жарамдылық мерзімі және шифрлаудың жария кілті туралы ақпаратты қамтиды.

- Биометриялық аутентификация: бұл саусақ іздері, бетті тану, дауысты тану немесе торлы қабықты сканерлеу сияқты адамның бірегей физиологиялық немесе мінез-құлық сипаттамаларын қолданатын аутентификация әдісі.

Субъектінің сәтті аутентификациясынан кейін белгіленген құқықтар мен қауіпсіздік саясаттарына сәйкес ресурстар мен ақпаратқа қол жетімділікті басқару жүзеге асырылады.

Цифрлық құқықтық қатынастар субъектілерін сәйкестендіру және аутентификациялау онлайн-ортада қауіпсіздік пен сенімділікті қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады, бұл тек заңды пайдаланушылардың цифрлық ресурстар мен ақпаратқа қол жеткізуін қамтамасыз етеді [9].

4. «Қазақстан – 2050» Даму стратегиясы шеңберінде ақпараттық қоғамды дамытуға және экономиканы цифрландыруға үлкен мән беріледі, бұл ақпарат пен цифрлық ресурстарға қол жеткізу еркіндігін қамтамасыз етуге ұмтылысты растайды.

Бұл заңдар Қазақстан Республикасында ақпараттық қоғам мен цифрлық экономиканың дамуына ықпал ете отырып, цифрлық ақпаратқа еркін қол жеткізуді қамтамасыз етуге және азаматтардың құқықтарын цифрлық ортада қорғауға бағытталған.

Цифрлық құқықты реттеу заңнамалық және заңнамалық емес шараларды қамтитын әртүрлі әдістер арқылы жүзеге асырылады. Цифрлық құқықты реттеудің бірнеше мынадай негізгі әдістері бар:

- Заңнама: ақпараттық технологияларды, интернетті, электрондық коммерцияны және деректерді қорғауды пайдаланудың құқықтық негіздерін анықтайтын заңдар мен ережелерді қабылдау. Бұл заңдар киберқауіпсіздікке, жеке деректерді қорғауға, цифрлық авторлық құқыққа және цифрлық ортаның басқа аспектілеріне қатысты болуы мүмкін.

- Халықаралық келісімдер мен стандарттар: халықаралық деңгейде цифрлық құқықты реттейтін халықаралық шарттарды, конвенциялар мен стандарттарды әзірлеу және қабылдау. Бұған киберқауіпсіздік, деректерді қорғау және авторлық құқықтар туралы келісімдер, сондай-ақ киберқылмысқа қарсы ынтымақтастық туралы келісімдер кіреді;

- Сот практикасы және прецеденттер: соттардың цифрлық ортадағы нақты жағдайларға құқықты қолдануы, бұл сот практикасын қалыптастырады және цифрлық құқықтың одан әрі дамуына әсер ететін прецеденттерді белгілейді;

- Білім беру және қоғамдық білім беру: азаматтардың цифрлық қауіпсіздік ережелері мен нормалары, дербес деректерді қорғау және цифрлық құқықтың басқа да аспектілері туралы білімін арттыруға бағытталған білім беру бағдарламалары мен нақандарын өткізу.

Бұл реттеу әдістері әдетте цифрлық ортада жан-жақты және тиімді құқықтық реттеуді қамтамасыз ету үшін бірге қолданылады [10].

Қазіргі цифрлық дәуірде цифрлық құқықтың маңыздылығын төмендегі себептерге байланысты:

-Цифрлық технологияларды дамыту: ақпараттық технологияларды, интернетті, жасанды интеллектті және басқа да цифрлық инновацияларды қарқынды дамыту пайдаланушылар мен ұйымдардың қауіпсіздігін, құпиялылығын және құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін тиісті құқықтық реттеуді талап етеді.

- Цифрлық экономиканың жаһандануы: цифрлық технологиялар бизнес жүргізуге және әлемдік деңгейде ақпарат алмасуға мүмкіндік береді. Цифрлық құқық әлемдік цифрлық экономиканың тұрақтылығы мен тиімділігін қамтамасыз ететін бірыңғай стандарттар мен нормаларды құруға көмектеседі.

- Деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығы мәселелері: деректерді жаппай жинау, сақтау және өңдеу жағдайында жеке ақпараттың қауіпсіздігі мен құпиялылығы туралы маңызды сұрақтар туындайды. Цифрлық құқық азаматтардың деректері мен жеке өмірін қорғау үшін шаралар мен стандарттарды әзірлейді.

-Киберқылмыс және киберқауіптер: цифрлық белсенділіктің артуымен киберқылмыс пен киберқауіптердің саны да артып келеді. Цифрлық құқық киберқылмыскерлердің алдын алу, анықтау және жазалау үшін заңдар мен саясаттарды белгілеу арқылы киберқылмыспен күресуге бағытталған.

-Цифрлық құқықтар мен бостандықтар: интернеттегі белсенділіктің артуына байланысты азаматтардың сөз бостандығы, ақпаратқа қол жеткізу және құпиялылық сияқты цифрлық құқықтары мен бостандықтарын қорғау туралы сұрақтар туындайды. Тұтастай алғанда, цифрлық құқық цифрлық әлемнің қауіпсіздігін, әділдігін және тұрақтылығын қамтамасыз етуде, сондай-ақ оның барлық қатысушыларының құқықтарын қорғауда маңызды рөл атқарады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Зиновьева Е.С.. Цифровые международные отношения. Т. 1. – Москва: Аспект Пресс.
2. Қазақстан Республикасының «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Заңы. – 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І.
3. Қазақстан Республикасының «Әдеби және көркем туындыларды қорғау жөніндегі Берн конвенциясына қосылуы туралы» Заңы. – 1998 жылғы 10 қарашадағы № 297-І.
4. Цинделиани И.А.. Финансовое право в условиях развития цифровой экономики: монография. – 2020. – 147 б.
5. Мухамедшин И.С.. Коммерциализация объектов в сфере интеллектуальной собственности: монография. – 2021. – 135 б.

6. Қазақстан Республикасының «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» Заңы. – 2015 жылғы 16 қарашадағы № 401-V ҚРЗ.

7. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы. – 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-V ҚРЗ.

8. Қазақстан Республикасының «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңы. – 2013 жылғы 21 мамырдағы № 94-V.

9. Мансуров Г.З.. Цифровое право. – Екатеринбург: УрГЭУ, 2020.

10. Серикова Л.С.. Азаматтық қоғамдағы цифрлық құқық // Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің Хабаршысы. – 2022. – № 65(2).

11. Жетписов С.К., Алибаева Г.А.. Цифрландыру дәуіріндегі жеке деректерді қорғау: конституциялық-құқықтық аспект // Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының Жаршысы. – 2023. – № 3(74). – 69–76 бб.

12. Каирбаева Л.К.. Защита персональных данных в международном и европейском праве // Вестник Института законодательства и правовой информации РК. – 2020. – № 5(63). – 168–174 б.

13. Даниленков А.В.. Интернет-право. – Москва: Юстицинформ, 2014. – 232 с.

14. Бессонова А.А.. Кибербезопасность как основной фактор национальной и международной безопасности // Информатизация в цифровой экономике. – 2022. – Т. 3. – № 4. – 240 б.

15. Жетписов С.К., Алибаева Г.А.. Безопасность современного казахстанского общества и неприкосновенность частной жизни // Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия юридическая. – 2017. – № 1(81). – 78–85 б.